

O problemach pierwszych kontaktów dziecka z książką

JOANNA PAPUZIŃSKA

*Inicjacje literackie. Problemy
pierwszych kontaktów dziecka
z książką.*

Wyd. I. Warszawa 1981, Wydawnictwa
Szkolne i Pedagogiczne, ss. 216

Prezentowana praca Joanny Papuzińskiej stanowi zbiór studiów o obcowaniu dzieci z literaturą. Przedmiotem zainteresowania autorki są stosunki i działania społeczne, jakie wytwarzają się wokół układu dziecko—literatura. Podstawowym zaś założeniem jest przekonanie, że to samo dziecko odbierać będzie ten sam tekst zupełnie inaczej, jeśli sytuacja odbioru będzie inna. Takie założenie autorki określiło konstrukcję pracy. Omówione w niej zostały kolejno różne typy sytuacji, w których dziecko styka się z tekstem literackim, mianowicie: w rodzinie, w przedszkolu, w szkole, grupie rówieśników, poprzez środki masowego przekazu. W każdej z tych sytuacji utwór literacki funkcjonuje inaczej. Kluczowym pojęciem pracy jest użyty w tytule termin inicjacja, przez który rozumie autorka zespół oddziaływań społecznych prowadzących do „pasowania” dziecka na odbiorcę literatury. Określenie to ujawnia specyficzną cechę kontaktów literackich w dzieciństwie.

Publikacja składa się ze wstępu oraz ośmiu rozdziałów. Każdy z nich dzieli się na szereg mniejszych odcinków tematycznych. Rozdział pierwszy, zatytułowany „Inicjacja literacka jako proces kształtowania potrzeb czytelniczych” omawia takie zagadnienia, jak: potrzeby czytelnicze a dojrzałość czytelnicza, „dorosły” a „dziecięcy” kontakt z książką oraz drogi inicjacji literackiej. Autorka wyróżnia sześć elementów, które składają się na dojrzałość czytelniczą:

1. zaistnienie potrzeb czytelniczych (obcując z literaturą mo-

zna uzyskać stan przyjemności i zadowolenia), 2. techniczna (optyczna) umiejętność czytania ze zrozumieniem (umożliwia korzystanie z dóbr literatury i samodzielne ich interpretowanie), 3. umiejętność odczytywania sensów lektury i psychicznego angażowania się w nie, 4. umiejętność doboru lektury do własnych potrzeb psychicznych i manifestowanie tych potrzeb przez selekcję lektury, 5. różnicowanie się potrzeb czytelniczych i występowanie różnych typów potrzeb na różnym poziomie świadomości (potrzeby natury poznawczej, światopoglądowej i moralnej), 6. elastyczność odbioru i skłonność do rozszerzania i doskonalenia zakresu własnych sprawności czytelniczych.

Badania wykazują, że niektóre z wymienionych elementów nie pojawiają się nigdy w biografiach czytelniczych ludzi, inne zaś pojawiają się, lecz zanikają z czasem. Następnie autorka wymienia drogi — strefy inicjacji literackiej, za pośrednictwem których dziecko wchodzi w kontakt z literaturą. Są to: rodzinna sfera inicjacji, instytucje wychowawcze (przedszkole i szkoła), strefa społeczności rówieśniczej (zróżnicowana w poszczególnych środowiskach społecznych), strefa instytucji kultury, ze szczególnym uwzględnieniem środków masowego przekazu.

Rozdział drugi, zatytułowany „Rodzina” poświęcony jest analizie wzorów i modeli zachowań wobec książki i literatury w rodzinie polskiej w przeszłości (przełom XIX i XX w.), w okresie lat pięćdziesiątych oraz we współczesnej rodzinie miejskiej. W badaniach uwzględniono cztery zasadnicze kwestie: stan dziecięcych księgozbiorów domowych i stosunek do książki-przedmiotu, częstotliwość i przebieg kontaktów czytelniczych, postawy rodziców wobec książek i czytelnictwa, postawy dzieci wobec książek i czytelnictwa. Kolejny — trzeci rozdział omawia przebieg inicjacji literackiej w instytucjach wychowawczych. Dziecko przychodzące do przedszkola staje się jednym z wielu członków licznej grupy, w której wszyscy mają te same prawa i obowiązki. Książka w przedszkolu pozostaje poza zasięgiem rąk dziecka, w rękę nauczyciela i dla znacznej grupy stały kontakt dotykowy i wizualny z nią jest niemożliwy. Literatura w przedszkolu funkcjonuje w formie czytanej, recytowanej, udratyzowanej, przewiduje się także aktywność odtwórczą samych dzieci w formach scenicznych oraz w różnego rodzaju zabawach ruchowych i kreatywnych związa-

nych z tekstem literackim. Przebieg przedszkolnej inicjacji literackiej nie jest więc nierozzerwalnie związany z książką. J. Papuzińska pisząc o wczesnoszkolnej komunikacji literackiej stwierdza, że „brak metody dydaktycznej pozwalającej wydobyć z utworu jego właściwości ludyczne, elementy gry literackiej, metody umożliwiającej z jednej strony odwołanie się do indywidualnych przeżyć czytelniczych, z drugiej strony zaś świadomie inspirującej odbiór otwarty, wielopłaszczyznowy, stanowiący przygotowanie do odbioru trudniejszych i wieloznacznych dzieł literackich” (s. 93) jest chyba największą słabością pierwszych lat nauki szkolnej.

Czwarty rozdział książki przedstawia funkcje, jakie pełni tekst literacki w grupie rówieśniczej i określa podstawowe zastosowanie literatury w życiu społecznym dziecka.

Kolejne dwa rozdziały — piąty i szósty — przedmiotem zainteresowania czynią sam utwór literacki i kryjące się w jego treści bądź formie możliwości kształcenia kultury literackiej czytelnika. Jako instytucje dysponujące potencjalną możliwością oddziaływania na tę kulturę zostały potraktowane: teatr, prasa, radio, film, telewizja. Uwzględniono także zależności między nimi a literaturą drukowaną w formie książki.

Rozdział siódmy, zatytułowany „Literatura dziecięca w ręku dorosłych”, przedstawia analizę odbioru książki dziecięcej wśród pedagogów pracujących bezpośrednio z dziećmi. Uwzględniono następujące problemy: rozumienie funkcji i zadań literatury w zaspokajaniu potrzeb dziecka, zespół kryteriów, jakimi posługują się wychowawcy przy ocenie dzieła, zależności między wartością przypisywaną dziełu a jego tematyką i rodzajem wypowiedzi literackiej, trafności ocen lub też ich zgodność z ocenami innych środowisk.

Ostatni — ósmy rozdział — stanowią ogólne wnioski i postulaty do dalszych badań. „Aby szkoła — pisze Autorka — mogła sprostać w sposób odpowiadający współczesności zadaniom inicjacji literackiej, konieczne jest podjęcie wyczerpujących badań, w pierwszej fazie poznawczych, dotyczących doświadczeń literackich dziecka w różnych strefach inicjacji, następnie zaś eksperymentalnych, nad możliwościami dydaktycznymi, nad nowymi środkami budzenia wrażliwości dziecka na tekst literacki i rozumienia go, nad nauką wyborów kulturowych i budzeniem potrzeby stałego poszerzania horyzontu literackich doznań, kształtowania po-

stawy nie uległości, lecz opartej o własną ciekawość aktywności wobec literackiego tekstu” (s. 214). Wymaga to przygotowania odpowiedniej kadry, uwzględnienia w przygotowaniu do nauczania literatury nauczyciela przedszkolnego oraz klas początkowych w zakresie literatury dziecięcej podstawowych wiadomości z literatury ogólnej, wiadomości kształtujących własną kulturę literacką nauczyciela.

Recenzowana praca posiada zatem ciekawy, bardzo szeroki zakres tematyczny. Z racji przedmiotu badań autorka wkracza na teren różnych dyscyplin — socjologii kultury i socjologii literatury, a także psychologii i teorii literatury. Posługuje się przyjętą przez te nauki terminologią. Zainteresować powinna nauczycieli przedszkoli, nauczycieli klas I—III oraz studentów, którzy mają zamiar podjąć pracę z dziećmi młodszymi. Szczególnie przydatna może być dla tych, którzy podejmą prace badawcze dotyczące problematyki edukacji wczesnoszkolnej.

Alicja Karlińska-Włodarczyk

